

ПРОБЛЕМА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ ПУЕРТО-РІКО (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)

В статті розкривається історія і актуальний стан довготривалого і суперечливого процесу деколонізації Пуерто-Ріко від прийняття в 1952 році пуерто-ріканської Конституції до проведення чергового референдуму про визначення політичного статусу цієї території, який відбувся в 2012 році.

Дослідження ґрунтується на документах ООН, опублікованих на сайті офіційної документації цієї міжнародної організації.

Ключові слова: Пуерто-Ріко, Сполучені Штати Америки, Організація Об'єднаних Націй, деколонізація, національне самовизначення.

Проблема деколонізації Пуерто-Ріко вже протягом декількох десятиліть не залишає порядку денного спеціального комітету ООН. Самовизначення пуерто-ріканського народу виявилось надзвичайно складним і суперечливим завданням. І навіть сьогодні, коли, здавалося б, в цьому питанні намітився «корінний поворот», не стихають голоси, які закликають не складати зброї і продовжувати боротьбу за повну державну самостійність.

У той же час проблемі деколонізації Пуерто-Ріко наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на сьогоднішній день ще не присвячено жодної спеціальної роботи.

Взагалі проблем, пов'язаних з історією Пуерто-Ріко, українська наукова громадськість, здається, не помічає, незважаючи навіть на те, що протягом останніх років наш представник працює в складі Спеціального комітету з питання про хід виконання декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам. В Росії в рамках діяльності Інституту Країн Латинської Америки РАН останні праці вийшли в світ в 1985 та 1990 рр. [10; 11].

Американська історіографія також не містить праць, які розкривають хід подій довкола проблеми деколонізації Пуерто-Ріко наприкінці ХХ ст. Стосовно ж більш раннього періоду можна зустріти доволі численну кількість спеціальних праць [12–17]. Але, на жаль, матеріал, який міститься в цих монографіях, не дозволяє скласти жодного уявлення щодо дослідження — еволюції проблеми

деколонізації Пуерто-Ріко в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. З огляду на це ми були змушені звернути увагу на опубліковані документальні матеріали, в результаті чого отримали деякі результати досліджень, які охоплюють названу проблематику станом до 2011 року, а отже, щонайменше не враховують останніх подій [18; 19].

На фоні дефіциту завершених досліджень з обраної проблематики не може не здивувати багатство документальної бази. З проблеми деколонізації Пуерто-Ріко на відкритому доступі містяться документи, представлені урядом Пуерто-Ріко, матеріали, які публікував уряд США, а також численні документи, які містяться в базі даних на офіційному сайті Організації Об'єднаних Націй.

Документальну основу даного дослідження становлять опубліковані офіційні документи Організації Об'єднаних націй, до яких є вільний доступ з системи електронних ресурсів залу публікацій ООН Національної Бібліотеки імені В. Вернадського. Щоправда систематично в базі даних представлені документи за кінець ХХ – початок ХХІ століття, що значною мірою обмежує хронологічні рамки дослідження.

В цілому ж можна зазначити, що зібрана інформаційна база дозволяє розкрити історію деколонізації Пуерто-Ріко наприкінці ХХ століття, як це відбулося в документації ООН.

Відповідно до цього мета дослідження полягає в спробі на основі вивчення опублікованих офіційних документів Організації Об'єднаних Націй охарактеризувати проблему деколонізації Пуерто-Ріко станом на кінець ХХ – початок другого десятиріччя ХХІ століття.

Цікаво, що питання про національно-політичне самовизначення не тільки ставилося, але й кілька разів «закривалося». Але ані пуерторіканці, які мешкають на островах та за їх межами, ані представники Вашингтону, здається, жодного разу не поставилися серйозно до сприйняття цих результатів.

Так, у 1950 році Конгрес США Америки прийняв державний закон 600, який передбачав формування конституційного уряду мешканцями Пуерто-Ріко. З березня 1952 року проект Конституції представили народу Пуерто-Ріко, який і схвалив його 81 відсотком населення в ході референдуму. Проект був направлений на затвердження в конгрес США Америки і прийнятий 25 липня 1952 року на основі державного закону 447 за умови внесення конкретних змін в білль про права [2, с. 4]. В результаті всенародного референдуму і ратифікації закону конгресом народилася «Співдружність» Пуерто-

Ріко, що є приблизним перекладом терміна на іспанській мові, використаного в Конституції: «Estado Libre Asociado de Puerto Rico».

Одразу після прийняття й ухвалення урядовими колами США Конституції Пуерто-Ріко, ООН виключила цю територію з переліку таких, на які поширюється декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам [1; 3; 4].

Починаючи з 1953 року США послідовно відстоювали свою позицію стосовно статусу Пуерто-Ріко і компетенції органів ООН в цьому питанні. Вони постійно нагадували, що у своїй резолюції 748 (VIII) від 27 листопада 1953 року Генеральна Асамблея звільнила США від їх зобов'язань, що витікали з положень розділу XI Статуту ООН. З тих пір США незмінно наполягали на тому, щоб Пуерто-Ріко здійснило своє право на самовизначення, досягло повного самоврядування, вільним і демократичним волевиявленням вирішило вступити у вільну асоціацію із США і, таким чином, як недвозначно наголошується в резолюції 748 (VIII), більш не відносилось до сфери компетенції ООН [1].

Але в 1958 році, лише тільки через 6 років після «остаточного самовизначення» Законодавчі збори Пуерто-Ріко прийняли законопроект із проханням внести зміни до Закону про федеральні відносини. Наступного року конгресу США були представлені три законопроекти, що передбачали зміну політичного статусу території, але по жодному з них не було ухвалено рішення. Потім, в 1967 році, місцевим жителям було запропоновано зробити вибір між отриманням незалежності, входженням до складу США або збереженням статусу Співдружності. За останній варіант висловилися 60,41 % учасників голосування [2, с. 4].

27 лютого 1997 року до конгресу США був внесений новий законопроект (резолюція палати представників № 856, відома також під назвою «законопроект Янга» — на ім'я його автора) у зв'язку із запропонованим проведенням плебісциту в 1998 році.

У разі ухвалення такого закону президент США мав би підготувати і представити на схвалення Конгресу план на перехідний період тривалістю не більше 10 років, який забезпечив би досягнення Пуерто-Ріко повного самоврядування. Якби більшість учасників плебісциту висловилися за статус штату, то закон передбачав би, зокрема, вказівку в згаданому плані на перехідний період фактичної дати включення Пуерто-Ріко протягом 10 років до складу США. Таким чином, законопроект Янга фактично обумовлював позицію уряду США результатами плебісциту. Палата представників прийняла цей закон 4 березня 1998 року 209 голосами проти 208. Проте сенат не

розглянув його до закінчення сесії Конгресу і, таким чином, він втратив свою силу.

Незважаючи на те, що Конгресу не вдалося зробити так, щоб результати голосування мали для уряду США юридичну силу, плебісцит був проведений в заплановані терміни 13 грудня 1998 року; у ньому взяв участь 71 відсоток виборців, з яких 50,4 відсотка висловилися проти усіх запропонованих варіантів. У зв'язку з цим У. Клінтон заявив, що працюватиме разом з Конгресом і керівниками Пуерто-Ріко, «щоб дозволити пуерторіканцям краще зрозуміти, який з існуючих варіантів вони вважають кращим», і запевнив, що, як і раніше, «готовий реалізувати вибір більшості в питанні про майбутній статус Пуерто-Ріко» [2, с. 13].

В червні 2000 року президент У. Клінтон зробив кроки до створення механізму для проведення офіційного діалогу з Пуерто-Ріко щодо його майбутнього політичного статусу. Ця ініціатива була запропонована після зустрічі в Білому домі між Президентом, пуерторіканськими політичними лідерами і членами конгресу США. 23 грудня 2000 року У. Клінтон видав меморандум з питання про врегулювання статусу Пуерто-Ріко. Згодом в грудні 2000 року була створена робоча група, яку попросили до травня 2001 року представити рекомендації щодо варіантів політичного статусу Пуерто-Ріко [5, с. 8]. Основна мета Президента полягала в уточненні варіантів статусу, згідно з яким острів міг би отримати уряд, який, за словами представника Білого Дому, був би «повністю демократичним».

Ця ініціатива не залишилася без уваги спеціальних органів ООН. У Спеціальному комітеті знову було піднято три конкретні питання, пов'язаних з особливим політичним статусом Пуерто-Ріко і його недостатньо демократичними відносинами із США. До цих питань належали такі: а) присутність озброєних сил США, що продовжується, в Пуерто-Ріко, і особливо на острові В'єскес; б) утримання під вартою в США пуерторіканців, що виступають за незалежність, по звинуваченню в змові про заклик до заколоту і зберігання зброї; і в) застосування страти до пуерторіканців, засуджених за порушення федеральних законів [5, 9–10].

Сукупність наведених ознак дозволила Спеціальному комітету ООН з питань деколонізації залишати це питання в своєму полі зору, розглядаючи його як особливий випадок, коли за умови номінального виконання програми надання території прав на самоуправління між нею і управляючою державою зберігаються відносини, які можна цілком обґрунтовано охарактеризувати як колоніальні.

Тим часом, в останні дні роботи адміністрації У. Клінтона існувала надія на конструктивне ставлення американських правлячих кіл до вирішення цієї проблеми [6, с. 8]. Але в січні 2001 року до влади в США прийшла нова адміністрація, яка мала відпрацювати власний підхід до проблеми. Рішення щодо Пуерто-Ріко було відкладене до ліпших часів. Тим не менше, під тиском світової спільноти і активістів руху за надання Пуерто-Ріко незалежності американській адміністрації довелося йти назустріч у виконанні найбільш злободенних вимог і, серед іншого, нарешті, припинити військові навчання на о. В'єкес і передати цю територію громадянській адміністрації [7, с. 12].

22 липня 2004 року законодавчі збори Пуерто-Ріко прийняли резолюцію з рекомендацією про створення Засновницьких зборів Пуерто-Ріко. У 2005 році був запланований референдум для вибору переважного механізму розгляду питання про статус. Вибір намічався між скликанням Засновницьких зборів або процесом, що ініціюється урядом США [7, с. 7]. Але підсумки загальних виборів 2004 року показали, що обговорення питання про політичний статус зайде в безвихідь. Провідні політичні партії Пуерто-Ріко зайшли в глухий кут і, не маючи достатньо повноважень, заблокували переговорний процес [8, с. 6].

Тим часом, в березні 2005 року Сенат прийняв законопроект що санкціонував проведення референдуму в липні, і включив скликання конституційної асамблеї в число можливих варіантів врегулювання питання про політичні відносини зі США. Після цього урядовою ухвалою 13183 було утворено президентську цільову групу за статусом Пуерто-Ріко. Вона мала розробити критерії, які повністю відповідали б положенням міжнародного права стосовно справжнього процесу самовизначення і деколонізації [9, с. 12].

У грудні 2005 року Президентська цільова група з питання про статус Пуерто-Ріко опублікувала доповідь, в якій вона рекомендувала вирішити питання про статус Пуерто-Ріко у два етапи. По-перше, було запропоновано провести в 2006 році «санкціонований на федеральному рівні плебісцит», щоб з'ясувати, чи бажають пуерторіканці, щоб Пуерто-Ріко «залишилося підконтрольним конгресу територією США, або щоб Пуерто-Ріко конституційним шляхом йшло до досягнення постійного статусу, відмінного від статусу території США». Цільова група також рекомендувала у випадку, якщо учасники плебісциту висловляться за зміну нинішнього статусу території, провести другий референдум, який дозволив би їм зробити вибір між статусом штату і незалежністю [8, с. 7].

Тим часом, на початку 2006 року ідея скликання конституційної асамблеї отримала підтримку з боку обох партій в США. 16 лютого американські сенатори внесли законопроект по статусу Пуерто-Ріко. У цьому законопроекті містився заклик «визнати право Співдружності Пуерто-Ріко на скликання конституційної асамблеї, щоб народ Пуерто-Ріко міг здійснити своє право на самовизначення і визначити процедуру ухвалення відповідного рішення в конгресі [8, с. 7–8].

В той же час Президентська цільова група рекомендувала провести прямий референдум, щоб пуерторіканці могли вказати, якому з варіантів статусу вони віддають перевагу [8, с. 8]. Конгрес відновив дебати з питання про політичний статус Пуерто-Ріко в 2007 році. 7 лютого в Палаті представників був представлений на розгляд Законопроект про демократію в Пуерто-Ріко. У цьому законопроекті, зокрема, наголошується: «Державна виборча комісія Пуерто-Ріко проведе плебісцит в Пуерто-Ріко в ході роботи Конгресу 111-го скликання, проте не пізніше 31 грудня 2009 року [7, с. 8].

Як показала подальша історія, реалізація цього задуму мала статися не в 2009, а значно пізніше — вже за часів адміністрації Б. Обами. Лише в 2012 році був проведений черговий референдум про політичний статус, який пройшов в два етапи. На першому етапі жителі висловилися за зміну політичного статусу архіпелагу. За це проголосували 54 відсотки виборців. На другому етапі — 6 листопада 2012 р. пуерторіканці вибирали новий політичний устрій і висловилися за надання Пуерто-Ріко статусу 51-го штату США. Цю пропозицію підтримали 65 % тих, хто взяв участь у голосуванні. Разом з тим, 31 відсоток проголосували за надання архіпелагу статусу суверенної асоційованої держави в союзі із США. Тільки 4 відсотки підтримали повну незалежність території. (За іншими даними 61,15 % населення проголосували за приєднання до США, 33,31 % — за надання архіпелагу статусу суверенної асоційованої держави в союзі із США і 5,53 % — за незалежність). Для остаточного включення Пуерто-Ріко до складу США формально потрібне лише рішення Конгресу.

Важко сказати наперед, чи не поповнить дане рішення колекцію своїх попередників, які так і залишилися на папері, без жодного шансу на практичне втілення. Але в одному можна бути впевненим: ув'язнені внаслідок боротьби за незалежність пуерторіканці та їхні прибічники не складуть рук і будуть в подальшому виборювати право пуерторіканського народу на самовизначення в рамках незалежної держави.

Література

1. Резолюция 748 ГА ООН (A/RES/748(VIII)) [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.un.org/russian/ga/8/docs/res8.htm>.
2. Решение Специального комитета, касающееся Пуэрто-Рико, от 11 августа 1998 года (A/AC.109/2000/L.3). — 22 с.
3. Резолюция 1541 ГА ООН (A/RES/1541(XV)) [Электронный ресурс] / Режим доступа <http://www.un.org/russian/peace/decolonization/garesol.htm>.
4. Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам (A/RES/1514(XV)) [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.un.org/russian/peace/decolonization/index.html>.
5. Решение Специального комитета, касающееся Пуэрто-Рико, от 12 июля 2000 года (A/AC.109/2001/L.3). — 23 с.
6. Решение Специального комитета, касающееся Пуэрто-Рико, от 12 июля 2000 года (A/AC.109/2001/L.3). — 23 с.
7. Решение Специального комитета, касающееся Пуэрто-Рико, от 10 июня 2002 года (A/AC.109/2003/L.3). — 22 с.
8. Решение Специального комитета, касающееся Пуэрто-Рико, от 13 июня 2005 года (A/AC.109/2006/L.3). — 17 с.
9. Краткий отчет о 6-м заседании Специального комитета (по деколонизации), Нью-Йорк, 13 июня 2005 года (A/AC.109/2005/SR.6). — 13 с.

В статье раскрывается история и актуальное состояние длительного и противоречивого процесса деколонизации Пуэрто-Рико от принятия в 1952 году пуэрториканской Конституции до проведения очередного референдума об определении политического статуса этой территории, состоявшемся в 2012 году.

Исследование основывается на документах ООН, опубликованных на сайте официальной документации этой международной организации.

Ключевые слова: Пуэрто-Рико, Соединенные Штаты Америки, Организация Объединенных Наций, деколонизация, национальное самоопределение.

In the article author describes the history and actual status of Puerto-Rico decolonization process from 1952 (when Constitution of Puerto Rico was formally adopted on), to 2012 (in November 2012, a non-binding referendum resulted in fifty-four percent of respondents voting to reject the current status under the territorial clause of the U.S. Constitution).

The research is based on the documents, published by UN on its official site.

Key words: Puerto-Rico, United States of America, United Nations, decolonization, self-determination of nations.

Грицьких Ігор Володимирович — доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії, міжнародних відносин та соціально-політичних наук Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», кандидат історичних наук.

Рецензент: проф. Сергієнко Ю. Г.